

A KATONASÁG ÉS AZ ÓNODI ORSZÁGGYŰLÉS*

Bár történelmi köztudatunkban az ónodi országgyűlés¹ a Habsburg-ház trónfosztásával forrott össze, a napirenden számos, az adózással, a pénz- és katonai ügyekkel kapcsolatos kérdést tárgyaltak meg, amelynek fontosságára az utóbbi évtizedek kutatásai irányították rá a figyelmet.²

A Habsburg-ház trónfosztásáról rozsnyói tanácsülésen a szenátus már döntött, de a rendek jóváhagyására is szükség volt. A vita azonban mégsem a közjogi kérdések, hanem a rézpénz és az adózás körül bontakozott ki. Az országgyűlés 17 ülésnapjából nyolcnak szerepelt a napirendjén a rézpénz, és legalább ennyi alkalommal tárgyalták az adózás kérdését is.³ Nem véletlenül, hiszen mindkettő jelentős politikai, gazdasági és társadalmi problémát jelentett.

Az adózás, vagyis az adó megajánlása mindig neuralgikus pont volt a rendek számára, mert ezt tartották a legfőbb jogaik egyikének, a központi hatalom korlátozására szolgáló eszköznek.⁴ A rézpénz értékvesztése nyomán elmélyülő monetáris válság következtében bekövetkező gazdasági válságot csak tetézte a hadsereg finanszírozásának ellehetetlenülése. Ez utóbbi jelentős társadalmi feszültségekhez vezetett, mivel a katonák fizetlensége és ellátatlansága törvényszerűen maga után vonta a katonai executiókat, a lakossággal szembeni önkényeskedéseket, erőszakoskodásokat.

A történeti és hadtörténeti szakirodalom a hadsereg kérdésével általában az ónodi országgyűlésen elfogadott általános katonai szabályzat kapcsán foglalkozik. Ennek ügye már 1705 őszén a szécsényi országgyűlésen is napirendre került, de elfogadásáról akkor nem született döntés. Hosszas előkészítő munkát követően Ónodon újra elővették a katonai törvénykezés ügyét.⁵ Az országgyűlésen először június 11-én tárgyaltak a katonai törvényekről, de az általános üléseken és a vármegyék megbeszélésein már több alkalommal is előkerültek a hadsereggel kapcsolatos ügyek.

Az ónodi országgyűlésen a X. törvénycikkben elfogadott *Regulamentum Universale* tulajdonképpen a haderő felállításával, beosztásával, ellátásával és fizetésével foglalkozó

* A tanulmány az Országos Tudományos és Kutatási Alapprogram a T 038212 számú pályázata és a Habsburg-kori Kutatások Közalapítvány támogatásával készült.

¹ Az ország főmoltóságainak (nádor, országbíró horvát bán) távollétében, valamint a hiányzó vármegyék miatt az országgyűlés korlátozott hatáskörű volt. A rendek Szécsényben csak „conventus generalis confederatorum Hungarorumnak”, azaz a szövöttekett magyarok általános gyűlésének nevezték az aktust. A tanulmányban használt országgyűlés kifejezés is ezt a kategóriát takarja.

² *Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes*: II. Rákóczi Ferenc. Budapest, 1976.; *Bánkúti* 1991.; *N. Kiss István*: Az 1707. évi Rákóczi-féle dicalis conscriptio. RTan. 1980. (a továbbiakban: *N. Kiss*, 1980.) 87–112. o.; *N. Kiss István*: A szabadságharc államának jövedelmei. In: *Európa és a Rákóczi-szabadságharc*. (Szerk. *Benda Kálmán*.) Budapest, 1980. 199–205. o.; *Bánkúti Imre*: II. Rákóczi Ferenc rézpénzeinek gazdasági és társadalmi vonatkozásai. *Numizmatikai Közlemény*, 1979/1980. 77–79. o.

³ *Wellmann* 1938. 5. o.

⁴ *Szijártó M. István*: A magyar rendek adómegajánlási joga. *TSz* 2004. 3–4. sz. 249–268. o.

⁵ *Gottreich László*: Az ónodi országgyűlés katonai vonatkozásai. *HK* 1957. 3–4. sz. 83–100. o.; *Markó Árpád–Tóth Gyula*: A Rákóczi-szabadságharc legfontosabb katonai szabályzatai. *HK* 1954. 3–4. sz. 143–150. o.

szervezeti szabályzat, amely hét részben ismertette a hadsereg, kiegészítésével, javadalmazásával, ellátásával és beszállásolásával kapcsolatos teendőket. Tartalmazta a haditörvény-széki eljárást és a haditörvényeket. A *Regulamentum Universale*-t és a haditörvényeket a június 21-én tartott „országos” ülésen Sennyey István főkancellár, Kajaly Pál főhadbíró és Vay Ádám udvari főkapitány jelenlétében olvasták fel, amit a rendek tudomásul vettek.⁶

Az Ónodon becikkelyezett hadiszabályzatok és törvények elfogadása fontos állomása volt a Magyar Királyság önálló hadereje kiépítésének, mivel először foglalták egységes rendszerbe a magyarországi katonaságra vonatkozó szervezési szabályzatokat, utasításokat és törvényeket. Bár a katonai szabályzatok és törvények a hadsereg működtetésének eszközei, de hatékonyságuk sokban függ a gazdasági és társadalmi viszonyoktól, a katonáskodók mentalitásától s nem utolsó sorban a politikai környezettől. A katonai jogalkotás azonban csak egy volt a hadsereggel kapcsolatos ügyek közül, mivel az adózás és a rézpénz forgalma talán még fontosabbnak számított a katonáskodók számára.

A „vitélő rend” képviselői Ónodon nemcsak politikai és gazdasági érdekeik védelmében emeltek szót, hanem a fejedelmi akarat érvényesítésében is fontos szerepet játszottak. Az ónodi országgyűlés előtt és alatt két rendkívüli esemény is történt: Forgách Simon tábornagy 1706. késő őszi történet letartóztatása, illetve a turóci követek felkoncolása, amely nemcsak az országgyűlés légkörére, hanem annak döntéshozatalára is rányomta bélyegét. Mindkét eset háttérében tetten érhető a rendi és a fejedelmi hatalom közti feszültség, ám nem ez volt az egyetlen szál, amely a két történetet összekötötte.

1707 kora nyarán már negyedik éve tartott a háború, a hadsereg fenntartása, kiegészítése egyre nagyobb nehézségekbe ütközött. Rákóczi és a mögötte felsorakozó katonai és politikai vezetés jól tudta, hogy az elhúzó háborúban a lelkesedés és az áldozatvállalás egyre kevésbé tartható fenn. Rákóczinak az adókivetéshez s annak behajtásához erős központi államhatalmat és hivatali apparátust kellett kiépítenie és működtetnie, ami törvényszerűen a rendi hatalom korlátozásához vezetett. A rendi ellenállás burkolt formáival nap, mint nap meg kellett küzdenie. 1705 őszi szécsényi országos gyűlésen pedig megtapasztalta, hogy akaratát a rendekkel szemben csak korlátozottan tudja érvényesíteni.⁷ A fejedelemnek tehát hasonló problémákkal kellett megküzdenie, mint magyar királyként a Habsburg uralkodóknak. Rákóczi tisztaban volt vele, hogy az adófizetés megajánlásánál, valamint a rézpénz értékének törvényi szabályozásakor a rendek ellenállására számíthat. Bízott abban, hogy a „vitélő rend” és a katonáskodó nemesség, akik számára az adóbevétel s a rézpénz vásárlóerejének helyreállítása a rendszeres zsoldellátást jelentette, felsorakozik mögötte.

A „vitélő rend” az országgyűlésen

Az utóbbi évtizedek kutatásai feltárták, hogy az évszázados törökellenes fegyveres harc és a Habsburg uralkodókkal folytatott rendi küzdelmek nyomán az ország társadalmi jelentős mértékben militarizálódott.⁸ A különböző rendű, rangú és javadalmazású

⁶ Áldásy 1885. 94–102. o.

⁷ A szécsényi országgyűlésre nézve lásd: R. Várkonyi Ágnes: Rendhagyó országgyűlés Szécsényben 1705-ben. In: A szécsényi országgyűlés 1705-ben. (Szerk. Praznovszky Mihály.) Szécsény, 1995. 7–58. o.

⁸ Czigány 2004. 1212–1228. o.

fegyveres csoportokból a XVII. századra létrejött a „vitézlő rend”, amely Bocskai István és Thököly Imre felkelése idején komoly hatalmi és politikai tényezővé, a Rákóczi-szabadságharcban pedig kezdettől fogva a fejedelmi hatalom egyik legjelentősebb támaszává vált.⁹

Az országos gyűlés színhelyének kiválasztásakor is a katonai szempontok érvényesültek. Ónod az egykori híres végvár, a Rákóczi-család egyik jelentősebb birtokközpontja még mindig komoly erődítmény, a Sajó és Hernád völgyében pedig ott találjuk a II. Rákóczi Ferenc ősei által létrehozott hajdútelepüléseket, amelyek privilégiumait a szabadságharc elején újíttotta meg a fejedelem.¹⁰ A kiválasztott helyszín katonailag jól biztosítható, a fejedelem által uralt ország rész központjában található, így az ellenség hirtelen katonai akciójától sem kellett tartani.

Ónodon a katonáskodó fő- és vármegyei nemesek mellett az ezredek küldöttei is megjelentek, akik persze egyben a nemesi rend tagjai is voltak. Számukat nem ismerjük pontosan, de a fejedelem még áprilisban úgy rendelkezett, hogy minden „corpusból”, azaz hadtestből válasszanak küldötteket az országgyűlésre.¹¹ Bercsényi Miklós főgenerális a Károlyi Sándor tábornagy parancsnoksága alatt lévő hadtest képviselőjére négy vagy öt személy kiküldését javasolta.¹² A „vitézlő rend” követeit az 1706. első felében létrehozott főkapitányságonként delegálták.¹³ Megválasztásukra április végén, május elején került sor. Jelenleg tizenhárom főtiszt nevét ismerjük közülük. A Duna–Tisza közí és a tiszántúli ezredek Buday István generális főstrázsamester, Szemere László brigadéros, Ilosvay György, Szalay Pál, Kárándy Mihály, ezredek és Bajcsy György alezredek képviselte. A dunántúli és érsekújvári főkapitányság ezredek Esterházy Dániel altábornagyot, Kisfaludy György brigadérost, Rétey György, Révay Imre ezredek, Ujvárossy István alezredest és Andreánszky Zsigmond főstrázsamestert küldték, „több más részük-ről való” követel együtt.¹⁴ Ők a nemesi vármegyék gyakorlatához hasonlóan „gravame-eket”, vagyis a sérelmeket és „fogyatkozásokat” felsoroló beadványokat állítottak össze, azzal a szándékkal, hogy a katonaság megbízásából az országgyűlés elé terjesszék.¹⁵

A katonáskodó nemesek és a „vitézlő rend” követei elsősorban az adózás, illetve a rézpénz körül kialakult vitában hallatták hangjukat. Mindkettő közvetlenül érintette a katonaságot, hiszen rendszeres zsoldot a befolyó adókból lehetett fizetni, a zsold értékét, pedig az értékálló pénz garantálta.

⁹ A „vitézlő rend” politikai szerepének erősödésére nézve lásd: *Benczédi László: A „vitézlő rend” és ideológiája a Thököly-felkelésben.* TSz 1963. 1. sz. 33–42. o.; *Uő: A Thököly-felkelés társadalmi és politikai alapjai.* In: *A Thököly-felkelés és kora.* (Szerk. *Benczédi László.*) 9–22. o.

¹⁰ *Czigány* 2004. 1221–1226. o.

¹¹ A „corpus”, vagyis a hadtest fogalma nehezen körülírható a Rákóczi-szabadságharcban. A korabeli dokumentumokban minden nagyobb, több ezredből álló erőt „corpusnak” neveztek, de ezt az elnevezést használták a kerületi főkapitányok parancsnoksága alatt lévő csapatokra is.

¹² Bercsényi Miklós Károlyi Sándornak, Ungvár, 1707. március 26. Székesi gróf Bercsényi Miklós levelei Károlyi Sándorhoz 1703–1711. Közl. *Thaly Kálmán.* Rákóczi Tár II. k. Pest, 1868. 212–213. o.

¹³ EATK 17., 19., 24. o. A kerületi főkapitányságok szervezésére nézve lásd: *Mészáros Kálmán: II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai. A kuruc katonai felső vezetés létrejötte és hierarchiája 1703–1711.* Budapest, 2006. 48–55. o.

¹⁴ EATK 11–13., 90–91. o.

¹⁵ EATK 18–22., 24–26. o.

A hadiköltségvetés és a rézpénz „böcsi”

A fejedelmi előterjesztés a hadsereg létszámából indult ki, amely szerint az elmúlt évben az 52 000 lovas és 27 000 gyalogos fizetésére 5 693 043 forint kellett rézpénzben, ezért a rendektől 2 691 641 forint megajánlását kérte.¹⁶ Ezzel szemben a rendek egy része amellet kardoskodott, hogy az összeg kitelik a kincstári- és bányajövedelmekből, s amennyiben az nem elég, a fejedelem által elajándékozott birtokokat kell visszavenni s azok jövedelméből kiegészíteni a hiányzó összeget. Felmerült egy másik indítvány is, amely a megajánlandó összeget a jövedelmek egytizedéből fedezte volna.

Az első javaslat a „hadi tisztek” ellenállásán bukott meg, mivel a fejedelmi adományokból, érdemeik és elmaradt javadalmozásuk fejében zömmel ők részesültek. A másik elképzelés viszont Rákóczi tetszését nem nyerte meg, aki ragaszkodott ahhoz, hogy „mind úr, mind szegény, attól mie kinek vagyon adózzék”.¹⁷

A rendeknek végül is sikerült 2 000 000 forintra lealkudni a kért adót, de az annak megyénként és portánként történő kivetéséről tovább tárgyaltak. Az adó illetén való megajánlása, nagyjából megfelelt a „vitélő rend” elvárásainak, mivel adományba kapott birtokaikat megtarthaták, szolgálatuk fejében pedig további kedvezményekre számítottak.

A rézpénz problémájának tárgyalására, az adómegajánlás elfogadását követően az országos gyűlés harmadik munkanapján (június 4.) került sor. Bár a rendek zöme abban egyetértett, hogy a forgalomban lévő pénz mennyiségét és értékét csökkentsék, ám Bercsényi Miklós előterjesztése, amely az adósságtörlesztést és a zálogbirtokok kiváltását rézpénzben is engedélyezte volna, kemény ellenállást váltott ki a küldöttek jelentős részéből. A főgenerális javaslatában a katonaság követeléseinek adott hangot, amikor a jelenlevőknek feltette a kérdést: „micsoda lelkiismerettel lehetne az vitélő rendre nézve, amely vérét ezen pénzen felszenteli, restringálni azon rézpénznek dolgát annyira, hogy csak megigya s megegye, és mást ne szerezhessen rajta?”¹⁸ Döntés nem született, ám amikor újra tárgyalták a rézpénz ügyét (június 6.), heves vita kerekedett, amely végül a két turóci követ, Okolicsányi Kristóf alispán és Rakovszky Menyhért táblabíró felkoncolásával végződött. A véres eseményeket követő második napon (június 8.) a rendek döntöttek a rézpénzről, majd a következő napokban a megajánlott adó beszédésének módozatairól is.

A rézpénzt mintegy 60%-al devalválták, s csak 2,2 millió forint értékűt hagytak forgalomban. Teljes értékű fizetőeszköznek nyilvánították (VII–VIII. tc.), amelyet adósságtörlesztésre és a zálogbirtokok kiváltására is fel lehetett használni. A rendelkezés nemcsak a hadivállalkozásban érdekelt tisztek, hanem az eladósodott nemesek és közvitézek számára is előnyös volt.¹⁹ Határoztak arról is, hogy a megajánlott 2 millió forint hadiadóból, 500 000 forintot a hadak zsoldhátralékának gyors enyhítése miatt még a nádori porták alapján, a fennmaradó 1,5 millió forintot, azonban már a dikális (rováson alapuló) vagyonadó formájában vessék ki.²⁰

¹⁶ Forrásaink nem egyértelműek a pénznem megnevezését illetően, de a kormányzati előterjesztések általában rajnai forinttal számoltak.

¹⁷ *Áldásy* 1885. 46–47. o.

¹⁸ *Diarium Conventus Onodiensis és Bártfa város követeinek naplója az ónodi országgyűlésről.* RTü/2. 315., 328. o.

¹⁹ *Áldásy* 1885. 70–71. o.; *Csepreghy* 1894. 82–83. o.

²⁰ *Beniczky* 2005. 19–20. o.; *Áldásy* 1885. 47. o.

Az elégedetlenkedő megyék legalábbis elvben elfogadták a nemesség megadóztatását is magában foglaló közteherviselést. Ennek módját és mértékét az országgyűlés határozatban (VI. tc.) mondta ki: „az országnak proventusán és a vitézlő rendek nyári és téli elődésén vagy alimentatióján kívül mindnyájan egyen-egyen, senkit ki nem vévén, két millió pénzbeli segítségadást rendeltünk közöttünk, országunkban kiszedetni”.²¹ A dikális adók behajtása céljából intézkedtek az adózók vagyonának (jóság, gabona, borkészletet, pénzbevétel) számbavételéről. Ennek végrehajtására vármegyénként két összeíróbiztos, úgynevezett „dikátort” küldtek ki, mindössze két hónapot adva az összeírás elvégzésére.

Adókönnyítést elvben csak a katonáskodó parasztok és nemesek kaptak. Fegyveres szolgálatuk fejében vagyonösszeírásuk minden rovatóból egy dikát (a vagyon 30 forint értékű alapegysége), vagyis rovást levonhattak.²² A „vitézlő rend” élt is ezzel a lehetőséggel, mert az összeíróbiztosok csak elenyésző vagyont mutattak ki náluk. Több vármegye, mint például Kis-Hont vagy Szatmár, illetve a szabolcsi hajdúvárosok a katonáskodókat eleve mentesítették az adó megfizetése alól.²³

A dikátorok megválasztását követően (június 11.) sor került a „vitézlő rend” beadványinak megtárgyalására. Felolvasták a „a nemes militiának memoriálisát”, amely különböző „instantiákat” „gravameneket”, tartalmazott, s a javadalmazás mellett „az rézpénznek mivoltát foglalván magában”.²⁴ Nem tudjuk, hogy egy vagy több iratot olvastak-e fel, sőt azok tartalmáról sincsenek bővebb információink. Feltehető azonban, hogy nem csak a szakirodalomban emlegetett, a dunántúli hadak által megfogalmazott országgyűlési beadvány hangzott el. Nem tartjuk valószínűnek, hogy a hadsereget általánosan érintő pénzügyi és ellátási problémák mellett csak a dunántúli katonaság helyi gondoljaival foglalkoztak volna.

A dunántúli „vitézlő rend” gravamenjei (sérelmei) között szintén központi helyet foglaltak el a rézpénzben kifizetett, vagy ki nem fizetett zsold okozta gondok. Ezek ördögi kört alkottak, melyből csak a hadsereg megfelelő pénzügyi finanszírozásával lehetett kiutat találni. Ha fizetnek is – írták: „annyi, mint ha semmi sem volna; mert mind a Vitézlő Rend, mind a szegénység absolute megidegenedett tüle.” Mivel a katonáktól nem fogadták el a rézpénzt, azok erőszakkal igyekeztek megszerezni a szükséges élelmet, felszerelést és ruházatot, „melyért a Vitézlő Rend fejére elég átok is száll”. Helyi gondként került fel például, hogy a rendszertelen és rossz pénzben fizetett zsold miatt tömegessé váltak a szökések, kivált akkor, ha a császári-királyi sereg magyar hadakat toborzott, s akár 10-15 forint foglalópénzt is fizettek nekik.²⁵

Minden bizonnyal a többi főkapitányság vitézeinek képviselői is összeállították saját „gravamenjeiket”, s Ónodon ezekből szerkeszthették össze azt a „memorialist”, amelyet az országgyűlésen olvastak fel. Tekintettel arra, hogy a katonaság gondjainak legnagyobb részét a kivetett adókból lehetett majd orvosolni, a felsorolt ügyekben nem szüle-

²¹ Áldásy 1885. 139. o.

²² *Bánkúti Imre*: Rákóczi államának gazdasági problémái. *Magyar Tudomány*, 2003. 6. sz. 687., 105. o.; *N. Kiss* 1980. In: *RTan* 88–89. o.

²³ *N. Kiss* 1980. In: *RTan* 89. o.

²⁴ *Bártfa város követeinek naplója az ónodi országgyűlésről*. *RTü/2*. 339. o.

²⁵ *AR IX.* 33–35. o., *Áldásy* 1885. 76–77. o.

tett konkrét döntés. Esterházy Antal 1708 januárjában a dunántúli vármegyék gyűlésén a rendek megnyugtatóra közölte, hogy Ónodon ígéretet kaptak kérései teljesítésére, ám ezekből a katonaság alig érzékelt valamit.²⁶

Nem történt előrelépés a katonák letelepítésére még a szécsényi országgyűlésen tett ígérek megvalósításának ügyében sem.²⁷ Csupán egy helységet, Göncöt ruháztak fel hajdúvárosi privilégiumokkal, igaz azt törvénybe iktatták (23. tc.).²⁸

A fejedelem az ónodi országgyűlésen háborús költségvetést fogadtatott el, elveiben sok szempontból hasonlót, mint amelynek bevezetésével az 1670-es években a Habsburg uralkodó I. Lipót is megpróbálkozott. 1671-ben a katonaság eltartásának költségeit alapul véve 871 000 rajnai forintot vetettek ki a királyi országrészre, amelynek felét a földesurakra terheltek.²⁹ A császári-királyi kormányzat abszolutisztikus politikája, az adóügyi intézkedések a rendi ellenállás felerősödéséhez, majd a bujdosó-kuruc mozgalom kibontakozásához, fegyveres felkeléshez vezetett.³⁰

A megajánlott 2 milliós hadisegélyen felül a hadsereg élelmezése, a Rákóczi és Bercsényi udvartartására megszavazott 150 000 forintnyi összeg, illetve az államgépezet működtetésének költsége további, több mint egymillió rajnai forint többletterhet jelentett a lakosság számára. Nyilván ez is közrejátszott abban, hogy a hadiköltségvetést felülvizsgáló szenátusi bizottság elhatározta a katonák javadalmazásának csökkentését.

Noha az ónodi országgyűlésre készített fejedelmi előterjesztés 86 438 fős állománnyal számolt, ám a tényleges létszámok ennél jóval alacsonyabbak voltak, így a tényleges költségek is kisebbek lehettek, mint amelyről a fejedelmi előterjesztés beszámolt. E mögött természetesen nem csak a hadiköltségvetés szokásos kincstári manipulálása húzódott meg, hanem a főtiszteknek a létszámokkal való visszaélései mellett a hadsereg szervezési hiányosságai is. A kiadások csökkentésére és a szervezetlenség kiküszöbölésére Bercsényi Miklós irányításával 1707 tavaszán megkezdték az ezredek redukcióját, vagyis az alakulatok számának és állományának csökkentésével foglalatoskodott.³¹

A költségek leszorítása végett a katonáknak csak a „hadiévre”, azaz hat hónapra fizetnek a csökkentett havi zsoldot (a lovasoknál három, a gyalogosoknál két forintot), télen pedig csak élelemellátást kaptak. A zsoldigényt ezzel 2 344 496 rajnai forintra mérsékelhetik, ám a ruházati és élelemellátásmánnyal együtt a kiadások még így is megközelítették a 4 millió rajnai forintot.³² Ha ehhez hozzászámítjuk a fegyver-, lőszer- és lóutánpótlás anyagi vonzatait, akkor az Ónodon jóváhagyott adókivetések sem fedezhették az igényeket.

Amikor a fejedelem 1706 decemberében a rézpenz elértéktelenedése és a hadsereg súlyos ellátási gondjai miatt 1,5 millió forint adót vetett ki, már az is 152 rénes forint és

²⁶ AR I/X. 35. o.

²⁷ Csécsi János naplója szerint a szécsényi országos gyűlés alkalmával kinyilvánították: „Minden vármegyében állítassanak szabad helységek, amilyenek a hajdú-helyek, s a katonáskodó nem nemes személy ott találja hazájának szolgálatért tett jutalmát.” Csécsi János naplója a szécsényi országgyűlésről. In: A szécsényi országgyűlés 1705-ben. (Szerk. *Praznovszky Mihály.*) Szécsény, 1995. 174. o.

²⁸ *Áldásy* 1885. 150–151. o.

²⁹ *Takáts Sándor*: Kísérletek a magyar haderő feloszlására 1671–1702. Sz 1904. 122–123. o.

³⁰ A rendelet kihirdetését olyan felháborodás követte, hogy a kirótt adót két hónap múlva a felére csökkentették.

³¹ Bercsényi Miklós Rákóczinak, Beszterce, 1707. április 15., április 27. AR I/V. 392–399., 404–406. o.

³² *Takáts* 1941. 27–29. o.; *Bánkúti* 1991. 116. o.

50 dénárnyi összeggel terhelte meg a nádori portákat.³³ Az adó jelentős részét terményben és iparcikkben hajtották be, mivel a forgalomban lévő fizetőeszközök zömét kivevő rézpénzt jószerivel már senki sem fogadta el. Ónodon a több mint 3 millió forintos pénz és terményadóval tovább növelték a terheket, amely csak kevéssel maradt el attól amennyit a központi (királyi) kormányzat 1695-ben az Magyar Királyságtól (Erdély, Horvátország és Szlavónia nélkül) követelt. Akkor a 2 millió rajnai forint adó, 166 forint terhet jelentett portánként, amelyhez több mint egymillió forintnyi porció járult.³⁴

Ha összeszámoljuk a katonai állítás, az adó és a hadsereg számára kirótt élelmiszer értékét, az egy portában lévő parasztságra közel 650 forint adóteher esett évente.³⁵ Mindezt 26 vármegye és 25 szabad királyi város lakossága, valamint a kiváltságolt jászok és kunok fizették. A lakosság vállára nehezedő adó és hadellátási terhet akkor tudnánk reálisan megítélni, ha tudnánk, hogy egy portára hány ház esett, s abban hány család lakott. Erről már a korszakban is állandó vita folyt, hiszen az állam, az adófizetők számát kívánta volna növelni, míg a vármegyék a nemességgel és a parasztsággal együtt minél kevesebb porta összeírásában voltak érdekeltek.³⁶ Rákóczi és kormányzóköre éppen ezért vette el a porták utáni adóztatást, és vezette be a vagyoadót.

Két hónap alatt azonban nem lehetett a reális vagyonebecslést elvégezni, ráadásul a vármegyék dikátorai inkább eltitkolni igyekeztek a lakosok valós jövedelmi viszonyait. Ez a központi kormányzatnak is hamar szemet szúrt, így a fejedelem kénytelen volt a vármegyék és városok követeit az összeírt dikák felülvizsgálatára az év végére (december 5.) újra összehívni.

A Forgách-ügy

Rákóczi és szűkebb kormányzóköre természetesen tisztában volt azzal, hogy a lakosság hatalmas terheket visel, belefáradt a háborúba, és egyre nagyobb hányaduk a békét óhajta. A nagyszombati béketárgyalások kudarca azonban mindenki előtt világossá tette, a háború folytatódik. A szabadságharc vezetői bíztak a „vitélő rendben”, a katonáskodó nemesekben, akiknek legnagyobb része különböző egzisztenciális okok, illetve a megújított, kapott vagy a kilátásba helyezett kiváltságaik vagy birtokadományaik miatt a harc folytatásában volt érdekelt.

Döntő súllyal esett latba a zömmel főnemesekből álló tábornoki kar álláspontja, akik közül sokan egy vagy több vármegye legfőbb birtokosaként, főispánként és szervitoraik útján biztosítani tudták megyéik lojalitását. Támogatásukra nemcsak a hadsereg feletti fejedelmi hatalom megszilárdítása, hanem a Habsburgok trónfosztásának jóváhagyatása érdekében is szükség volt.

³³ *Bánkúti Imre*: A kuruc függetlenségi háború gazdasági pénzügyi alapjai. In: Az államiság megőrzése. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharcról. (Szerk. és az előszót írta *Czigány István*.) Budapest, 2002. 74. o.

³⁴ *Iványi* 1991. 155–157. o.

³⁵ *Takáts* 1941. 29. o.

³⁶ Egy portára általában 60 házat számoltak, de volt olyan vélekedés is, mely szerint ez az adóegység akár 100 házat is takarhat.

Rákóczinak és a mögötte felsorakozó katonai és politikusi gárdájának szembesülnie kellett a fokozódó terhek elleni vármegyei tiltakozásokkal. Többek között az országgyűlés mielőbbi összehívását követelték, amely dönthetett az adók megajánlásáról és a pénzügyek rendezéséről.

A fejedelem központosító, a rendek érdekeit sokszor keresztező politikájával szemben a kuruc állam legfőbb vezetőiben is volt ellenérzés. Károlyi Sándor altábornagy, Szatmár vármegye alispánja 1704 végén Rákóczinak csak igen burkoltan írta meg kifogásait, ám feleségének nyíltan beszámolt arról, hogy a fejedelem tudtára adta: „törvényért kötöttük fel a kardot, de ő Nagysága [Rákóczi] igen törvénytelenül kezd bánni velünk.”³⁷

A kuruc állam harmadik embere, Forgách Simon tábornagy, szenátor Borsod vármegye főispánja azonban nem rejtette véka alá véleményét. Indulatos, hirtelen haragú ember lévén, gyakran ragadtatta el magát, különösen italos állapotban. Az egyik ilyen esetet Teleki Mihály ezredes, az erdélyi gazdasági tanács tagja jegyezte fel 1705 májusában. Amikor Forgách hírért vette Lipót császár halálának „több becsületes hadi tiszték előtt kezdte csepeülni és becstelenteni a magyar ügyet” mondván „Josephus király nekem jó kegyelmes uram volt”, s ha tudtam volna, hogy Lipót császár hamarosan meghal, „ma kurucz nem volnék”.³⁸ Élete végén papírra vetett emlékiratában még élesebben fogalmazott: „a németek idejében sem volt abszolutsztikusabb az uralom [...] magát a szabadságot támadták meg.” A vármegyék ez okból keresték fel őt, mert sem Rákóczinál, sem Bercsényinél nem nyertek orvoslást sérelmeikre. Ezt követően ő levelet írt a fejedelemnek, amelyben kérte, hogy az országgyűlés törvényei szerint rendezze a megyék bajait.³⁹

Mi igaz a Forgách által leírtakból? 1706 őszén valóban ő állt volna az elégedetlenkedő megyék élén? Vagy csak az emlékiratok sajátosságáról, az emlékező szerepének felnagyításáról van szó? Az tény, hogy a tábornagyot útban az ónodi országgyűlést előkészítő rozsnói tanácskozáásra, november 22-én a fejedelem letartóztatta, majd börtönbe vetette.⁴⁰ Hogy pontosan mi történt és miért került börtönbe Forgách Simon, az ország egyik legtekintélyesebb főrendje, azt a kortársak és a késői korok historikusai is csak találgatták. A Forgách-emlékiratban említett, Rákóczinak elküldött állítólagos levél eddig nem került elő,⁴¹ éppen úgy mint Esterházy Antal írása sem, amelyben Bercsényi Miklósnak számolt be a tábornagy szervezkedéséről.

Rákóczi ominózus, a szakirodalom által sokszor idézett hadparancsa mai szemmel olvasva közel sem volt olyan egyértelmű, mint azt később a fejedelem állította. A végső döntést tulajdonképpen a tábornagyra bízta, amikor meghagyta neki: „Kegyelmed operációit legfőképpen az üdökhöz és alkalmatosságához” szabja.⁴² *Emlékirataiban* a fejedelem már úgy nyilatkozott, hogy amikor Forgáchnak parancsot adott, már tudta, ha nem hajtja végre, példát statuál vele.⁴³

³⁷ Károlyi Sándor Barkóczi Krisztinához, Beregböszörmény, 1704. december 29. Károlyi Sándor levelei feleségéhez (1704–1724). I. k. (Szerk., jegyzetekkel ellátta Kovács Ágnes.) Debrecen, 1994. 26–28. o.

³⁸ Második Teleki Mihály életéről való maga írásai ab anno 1703 usque annum 1720. MTA Kt Ms 10 210. fol. 124.

³⁹ *Várady Sternberg* 1968. 1064. o.

⁴⁰ Forgách Simon a Szenátusnak, Krasznahorka, 1707. január 23. MOL RSzlt G 15 Caps D Fasc. 92. fol. 4–6.

⁴¹ Bercsényi Miklós Rákóczinak, Bajnóc, 1706. december 13. AR I/V. 342. o.

⁴² *Thaly Kálmán*: Rákóczi utasítása Forgách Simonnak, Párkány, 1706. szeptember 30. HK 1890. 109–111. o.

⁴³ REml In: AR/III. 383–385. o.

Guido Starhemberg tábornagy Esztergom felé vonuló seregének visszafordulását a Trencsén és főleg Pozsony ellen indítandó támadásától várták, amelyről egy morvaországai diverzió terelte volna el a figyelmet. A fejedelem haditerve első pillantásra tetszetős volt, csak a megvalósításához nem állt rendelkezésre a megfelelő számú katonaság, tüzérség és mindenekfelett idő. Arra ugyanis kevesen számíthattak, hogy a parancs kiadásától számított tizenkettedik napon Esztergomot a kuruc őrség feladja. Bár Forgách 1706 őszi hadműveleteinek reális értékeléséhez még további kutatások szükségesek, annyi azonban világos, a katonai „mulasztás” vádja csak ürügy volt. Hasonló kudarcokért akár az egész kuruc tábornoki kart becsukathatta volna a fejedelem.

Az már előbb is nyílt titok volt, hogy Forgách Simon, a császári-királyi hadsereg vezérőrnagya 1704 márciusában József trónörökös jóváhagyásával állt Rákóczi pártjára, hogy a fejedelmet rávegye a megbékélésre.⁴⁴ Forgách emlékei szerint azonban olyan hírek is szárnyra kaptak, hogy ellenzi a trónfosztást, sőt egyesek azzal is megvádolták, hogy az alája rendelt reguláris csapatokat hatalmi ambíciói kielégítésére, a fejedelemmel szemben is felhasználhatja.

A korabeli forrásokat lapozgatva egyértelműen megállapítható, hogy Forgách Simon a vármegyei szervezkedés egyik kulcsfigurája. A tábornagy szervezkedéséről legfőbb ellenlábasa, Bercsényi Miklós főgenerális is értesült. Letartóztatását követően a főgenerális nyomban tájékoztatta a fejedelmet, hogy Nyitra vármegyét arra biztatta „kérjenek gyűlést, kérjenek számat a fehérpinzrül, lássanak magok traktához, ne szenvedjék a prodominatiót [vagyis ne legyenek a fejedelem hűbéresei]”.⁴⁵ Két hét elteltével Bercsényi megismétli a Forgách ellen felhozott vádjait. Értesülései szerint a tábornagy három-négy vármegyét arra biztatott, ne tőrjék az önkényt, kérjék az országgyűlés összehívását a fejedelem és a szenátus autoritásának megerősítése végett.⁴⁶

Rákóczi széles körű vizsgálatot rendelt el, s már kezdettől fogva azon a véleményen volt, hogy Forgách számláját sok vétek terheli. Az egyik legsúlyosabbnak „az vármegyékben kezdett egyenetlensége” bizonyult, amelynek eredményeként Nyitra vármegye már „gyűlés”, vagyis az országgyűlés összehívását kérte.⁴⁷

Wesselényi István, a királyhű erdélyi fejedelmi tanácsos a távoli Szebenben is úgy értesült, hogy Forgáchot azért vetették börtönbe, mert: „egynehány vármegyékkel egyetértvén ráizentenek volna a fejedelemre, hogy vagy tartson reguláris hadat, mint kivel ellene állhassanak az ellenségnek – minthogy az ilyenekkel semmire nem mennek –, vagy ha nem, ők inkább leteszik magokat, mintsem csak így nagyobb jobbágyosság és nyomorúság alá vessék magokat.”⁴⁸

A tábornagy letartóztatását, a fejedelem és közvetlen környezete nem verte nagydobra. A szenátust Rozsnyón tájékoztatta a Forgách ellen felhozott vádakról. Közölte – legáltalában *Emlékirataiban* így emlékezett –, hogy katonai vétsége miatt hadbírószági eljárást

⁴⁴ *Czigány István*: Gróf Forgách Simon, a király katonája. In: Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére. (Szerk. *Hausner Gábor*.) Budapest, 2005. 132–134. o.

⁴⁵ Bercsényi Miklós Rákóczinak, Bajnóc, 1706. november 30. AR I/V. 329. o.

⁴⁶ Bercsényi Miklós Rákóczinak, Bajnóc, 1706. december 13. AR I/V. 343. o.

⁴⁷ Rákóczi Bercsényinek Rozsnyó, 1706. december 17. AR I/1. 657. o.

⁴⁸ *Wesselényi István*: Sanyarú világ. Napló 1703–1708. (Közzéteszi: *Demény Lajos–Magyari András*.) Bukarest, 1985. 263. o.

nem indíttat ellene, mert az „bemocskolná családját”.⁴⁹ Rákóczi úgy vélte, politikailag hasznosabb Forgách fogvatartása, mint egy nyilvános per, ahol a vádlott védekezhet. Minden bizonnyal még emlékezett Forgách azon soraira, amelyben azzal büszkélkedett, a fejedelem mellett lévő urak közül ő a legelső mágnás, a fejedelem után a második ember.⁵⁰ Tarthatott a tábornagy politikai ambícióitól, aki a legjobban képzett csapatok parancsnoka volt. Minden bizonnyal hitelt adott azoknak az értesüléseknek is, miszerint őt I. József küldte táborába, és feltételezhette, hogy a tervbe vett trónfosztását ellenezte volna.

Bercsényi a tábornagy letartóztatásának okát firtató kérdésekre semmitmondó, kitérő válaszokat adott a hozzá fordulóknak. Esterházy Antal tábornagy, aki jó viszonyban volt az őrizetbe vett főúrral, Károlyinál is érdeklődött „Simon úr felől”. A generális azonban kitért a válasz elől. Esterházy ezt zokon vette, mert postafordultával szemrehányást tett tábornoktársának, hogy ő csupán azt kérdezte tőle „mi lehetett az oka [Forgách] megfogatásának”, mivel úgy vélte, „közelebb lévén Kegyelmed a méltóságos fejedelemhez tudhatta”.⁵¹

Károlyi Forgách „árestálását” követően véleménynyilvánításaiban még óvatosabbá vált. Bercsényi egyik levelében Károlyi hollétéről tudakozódva mintegy mellékesen megjegyezte a fejedelemnek, hogy Forgách elfogatása „s az én replicám tompították pennáját”.⁵² Az talány, hogy Esterházy Antal miért faggatta Károlyit, hiszen ő valószínűleg többet tudhatott a főúr szervezkedéséről. Talán nem véletlen, hogy Esterházy oly buzgón tudósította Bercsényit a letartóztatott tábornagy dolgairól. Nemcsak leveleit továbbította a főgenerálisnak, de arról is beszámolt, hogy a reguláris katonaság állítólag „káplárságra nem ítélték elégségesnek” Forgáchot.⁵³

Forgách Simon tábornagy bebörtönzése nemcsak a tábornoki kar, hanem az elégedetlenkedő vármegyék számára is intő jel volt. A fejedelem hol „pennával”, hol katonai exekúcióval próbálta a vonakodó vármegyei nemességet rászorítani a katonaiállásra, s a Rozsnyón kivetett pénz és naturálék beszolgáltatására. Zemplén vármegyébe már nemcsak parancsokat, hanem Szemere László brigádéros vezetésével katonákat is küldött a vonakodó nemesség „meggyőzésére”.⁵⁴ Ezeknek az akcióknak azonban úgy tűnik kevés fogantója volt, mert a megyék továbbra sem siettek az adó beszolgáltatásával. Bercsényi szerint azért, mert „az túróczyi seditio [lázadás] vetett gyökeret”.⁵⁵

A túróczyi „lázadás”

A „túróczyi seditio” annak a körlevélnek megfogalmazásával kezdődött, amelyben a vármegye kertelés nélkül sorolta fel a háború okozta gondokat, köztük a portális hajdúk kiállításának, a terménybeli beszolgáltatások terheit, a „vitézli rend” vélt és valós visz-

⁴⁹ REml In: AR/III. 385. o.

⁵⁰ Forgách Rákóczinak, Szászsebes 1705. július 30. MOL G 15 RSzlt. I. 1. Caps B Fasc 24.

⁵¹ Esterházy Antal Károlyinak, Emőke, 1707. március 11. *Géresi Kálmán: A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára*. V. k. Budapest, 1897. 609–610. o.

⁵² Bercsényi Miklós Rákóczinak, Bajnóc, 1706. december 13. AR I/V. 342. o.

⁵³ Bercsényi Miklós Rákóczinak, Bajnóc, 1706. december 12. AR I/V. 341. o.

⁵⁴ *R. Várkonyi Ágnes: Küzdelmek a korszerű magyar állam megteremtéséért*. In: Magyarország története 1686–1790. (Főszerk. *Ember Győző–Heckenast Gusztáv.*) Budapest, 1989. 218–219. o.

⁵⁵ Bercsényi Rákóczinak Revőce, 1707. április 10. AR I/V. 390. o.

szaeleseit, olyanokat, amelyek minden megyét sújtottak. A körlevelet a Rákóczinak írott memorialissal együtt (1707. január 31.) megküldték a szomszédos (Pozsony, Nyitra, Liptó, Trencsén, Bars és Árva) vármegyék rendjének véleményüket és csatlakozásukat kérve a közös fellépés érdekében.⁵⁶

A turóciak feljegyzése elsőként a megszakadt béketárgyalások folytatását kérte a fejedelemtől. Úgy vélték, hogy a konföderáció sérelmeit az ország nevében terjesszék újra az uralkodó elé, és azok az országgyűlésen nyerjenek orvoslást, „mivel a király diéta nélkül semmi törvényt nem tehet, ellenben a nemes ország is az ő felsége confirmatioja nélkül semmit sem végezhet” – szöveg az indoklás.⁵⁷ Bocskai István bécsi (1606) békéjére hivatkozva elegendőnek tartották az örökös tartományok (Alsó- és Felső-Ausztria, Cseh- és Morvaország, illetve Szilézia) garanciáját az ország törvényeinek betartatására.

Ezt követően a gazdasági sérelmeket, illetve a szabad kereskedelem elsorvadásából fakadó áruhiányt és drágaságot részletezték. Külön is kiemelték a só és a vas forgalmának magánérdekekből történő kisajátítását, amely következtében azok egyre drágábbak lettek.⁵⁸ Kérték, hogy panaszaik az ország régi törvényei szerint az országgyűlésen orvosoltassanak.⁵⁹ Minkét irat kendőzetlenül, ám a valós helyzetnek megfelelően sorolta fel a háborús terheket és sérelmeket, amelyeket Turóc vármegye közgyűlési jegyzőkönyvében tételesen is felsoroltak. Az 1707. január 13-án tartott megyei közgyűlésen feljegyezték, hogy a legújabb repartitio szerint a nemeseknek 3 aranyforintot és 30 dénárt kellett fizetniük (az aranyat rézpénzben a dénárt ezüstben). A terményekből 1776 metz (mérő) kenyérgabonát, 1776 metz zabot, továbbá 586 mázsa húst katonai exekúcióval hajtottak be. A téli kvártély terheit a március végén tartott közgyűlésen összesítették. Eszerint 1564 katonát láttak el, akiknek ellátására 5000 metz gabonát, 3000 metz zabot és 120 mázsa húst fordítottak. A felszerelés és ruházat pótlása 3, a lovaké 42 aranyba került személyenként.⁶⁰

Turóc vármegye körlevelére és a memorialisra nem érkezett válasz, azt a környező vármegyék Rákóczihoz továbbították. Egy példánya valószínűleg Bercsényihez is eljutott, mert azt más, Okolicsányi Pálnak szóló irattal együtt megküldte a fejedelemnek. Az írások ismeretében úgy vélte, hogy Okolicsányi, aki a királyi békebiztos volt „admitáltassék” (elbocsájtassék), s a tárgyalásokból kizárattassék. Homályosan egy olyan dokumentumra is utalt, amely konföderáció jogosságát kérdőjelezte meg.⁶¹ A szervezkedés irányítójának Forgách Simont tartotta, aki letartóztatása miatt már nem tudta megvalósítani szándékait.⁶²

⁵⁶ Szalay 1859. VI. k. 421–423. o.

⁵⁷ Szalay 1859. IV. k. 422. o.

⁵⁸ Nógrád vármegye is sok panaszlevelet küldött Rákóczi kancelláriájára a só- és áruhiány, illetve a különböző élelmiszer- és iparcikkek drágulása ügyében. A fejedelem igyekezett ezekre a panaszokra megoldást találni. Erre nézve lásd II. Rákóczi Ferenc levele Nógrád vármegyéhez a sóhiányról, Sempte, 1706. június 21., illetve Nógrád vármegyéhez a spekulánsok elleni fellépésről, Érsekújvár 1706. június 18., valamint Nógrád vármegyéhez a sóval való szabad kereskedelemről. *Szirácsik Éva*: „Rákóczy-levelek”. Nagy Iván Rákóczi-kori iratmáslatának regesztái a Nógrádi Megyei Levéltárból. Salgótarján, 2005. (Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból 46.) 200., 202., 227. o.

⁵⁹ A meorialisban I (Hunyadi) Mátyás és II. Ulászló dekrétumaira hivatkoznak.

⁶⁰ *Kočíš* 1978. 273–274. o.

⁶¹ Thaly Kálmán az Archivum Rakócianum kiadásakor úgy vélte, hogy Turóc vármegye körleveléről van szó, de ezek az iratok tudomásunk szerint még nem kerültek elő.

⁶² Bercsényi Miklós Rákóczinak, Teplíce, 1707. április 7. AR I/V. 386. o.

A fejedelem a szervezkedés mögött elsősorban a császári udvart gyanította, konkrétan a király békebiztosát, Okolicsányi Pált sejtette, aki a körlevél és a memorialis egyik indítványozójának, Turóc vármegye alispánjának, Okolicsányi Kristófnak az apja volt. Sokan – köztük a memorialis szerzői is – úgy értékelték, hogy a béketárgyalások csak „függőben maradtak”, s még láttak kiutat a megegyezés létrehozására.⁶³ Helyzetmegítélésük hibás volt, mivel a szembenálló felek ekkor már a háború folytatása mellett tették le a voksot.

Az Udvari Haditanács élén Savoyai Jenővel a tárgyalások helyett a katonai megoldást szorgalmazta. Jean Louis Rabutin és Guido Starhemberg tábornagy keletről és nyugatról indított támadása azonban, Esztergom visszavételétől eltekintve, nem hozott jelentős sikert. Valószínűleg ez is közrejátszott abban, hogy a királypárti rendek képviselői Esterházy Pál nádor és Keresztély Ágost esztergomi érsek a királyi tanácsban (1707. március) a nemzetközi garancia, illetve a dinasztia uralma alatt maradó, de egy önálló fejedelem által kormányzott Erdély elfogadására tettek javaslatot az uralkodónak.⁶⁴

Bécs eleve elzárkózott, hogy a nemzetközi diplomácia porondjára vigye a magyar rebellisek ügyét. Az Oszmán Birodalom elleni védelem szempontjából fontos Erdély korlátozott önállóságáról, kivált Rákóczi irányítása alatt, pedig hallani sem akart. Elutasító volt a fejedelem magatartása is, aki a XIV. Lajossal kötendő szövetség reményében már a Habsburg-ház trónfosztásának előkészítésén fáradozott, így a turóciak békekezdeményezése szemben állt politikai törekvéseivel.

Azt nem tudjuk, hogy a fejedelem mikor döntött, a turóciak felelőségre vonásáról, de Bercsényinek már Marosvásárhelyről megírta: „Pál gazdára”, vagyis Okolicsányi Pálra lesz gondja az országgyűlésen „az kinek dolgát hitem ellen volna béhúnyt szemmel néz-nem”.⁶⁵ Hogy Rákóczi milyen felelőségre vonáson gondolkodott nem tudjuk, de biztos nem olyanra, mint amelyről később (1715) egykori diplomatája, Vetési Kőkényesdy László egy Savoyai Jenő hercegehez intézett memorandumban számolt be.⁶⁶

Bercsényi éppen ekkor, 1707 tavaszán Gyürky Pál generális főstrázsamester, szenátor, valamint Ordódy György brigadéros jelenlétében már hivatalos eljárás keretében vonta kérdőre Okolicsányi Kristófot a fejedelmet sértő és zsarnoksággal vádoló, a „köz-ügyet” lázító írásokról. A körlevél és memoriális elkészítését az alispán nem tagadta, ám azzal védekezett, hogy azt csak fogalmazványként küldték meg a megyéknek, s miután azok nem reagáltak rá, a dokumentumot nem juttatták el a fejedelemhez. Bercsényi szemrehányást tett Okolicsányinak, hogy a konföderációra tett esküje szerint neki kellett volna jelentenie „az első rossz igyekezőt”, az írások megfogalmazása helyett. Nem tudjuk, hogy a főgenerális kilátásba helyezett-e valamiféle retorziót. A fejedelemhez intézett soraiból csupán annyi derül ki, hogy (meg) „pirongatta”, amely a főgenerális heves vérmérsékletét ismerve, valószínűleg válogatott szidalmakat jelentett.

⁶³ Szalay 1859. IV. k. 422. o.

⁶⁴ Áldásy 1885. 16. o.; Iványi 1991. 236. o.

⁶⁵ Rákóczi Bercsényi Miklósnak, Marosvásárhely, 1707. április 13. AR I/II. 65. o.

⁶⁶ Kőkényesdy beszámolója szerint, a turóci követek megöletése előre kitervelt esemény volt. Bercsényi és Károlyi a fejedelem francia katonaságát már előre feleskették a konföderáció elárulójának megbosszulására. Rákóczi a turóciak árulását firtató beszéde után távozni készült, és jelt adott. Ekkor Bercsényi bosszúért kiáltván kardjára csapott, az akcióba beavatott Ilosvay Bálint és Imre pedig pisztolylövéllel tudatták a katonasággal az akció kezdetét. Bercsényi közben Rakovszkyra támadt, mellét keresztül szúrta. Károlyi pedig fejbe sújtotta. A földre zuhanó embert végül a két Ilosvay kaszabolta össze. Márki 1909. II. k. 18–19. o.; Áldásy 1885. 62–65. o.

A jegyzőkönyv elkészítésével a főgenerális Okolicsányi Mihályt, a Gazdasági Tanács jogügyi igazgatóját bízta meg, s az ügyet a szenátus elé utalta. Kilátásba helyezte, hogy ha a szenátus úgy dönt, nyomozást rendelnek el.⁶⁷ Levelében Bercsényi mindenesetre íetett megnyugtanni Rákóczit, hogy a „túróczi históriának” nem lettek követői.⁶⁸

A vizsgálatról vélhetően a fejedelem erdélyi távolléte miatt nem döntöttek, ám a főgenerális amellett kardoskodott, hogy a turóci ügy kivizsgálását az országgyűlésen folytassák le: „had keressük ki az ónodi gyülekezett előtt az ilyen nagyramehető seditiót; vagy igazítsa el az Ország, vagy légyen tudva sorsunk.”⁶⁹ Turóc vármegye alispánjának és táblabírájának véres sorsa valóban az ónodi országgyűlésen teljesedett be, csaknem két hónappal azt követően, hogy az idézett sorokat papírra vetették.

A tragikus „felelőségre vonás”

Okolicsányi Kristóf alispán és Rakovszky Menyhért táblabíró felkoncolásának véres eseményei közismertek a szakirodalomból. Noha hat viszonylag részletes beszámolóval rendelkezünk a történekekről, mégis igen nehéz annak pontos rekonstruálása.⁷⁰ Ez nem is csoda, hiszen a véres kavardásban, a résztvevők zöme sem tudhatta, hogy pontosan mi történik.

A feszült hangulatú ülés akkor vett tragikus fordulatot, amikor a fejedelem a turóci követeket felelőségre vonta a körlevélben és a memorialisban foglaltak miatt. Okolicsányi és Rakovszky kitartott álláspontja mellett, szó szót követett, ám amikor a fejedelem felszólította a küldötteket, hogy nyilvánítsanak véleményt az ügyről, azok némák maradtak. Rákóczi ezt a turóciakkal való egyetértés jelének vélte, s annyira elkeseredett, hogy „sok beszédi között könyves szemmel” felajánlotta lemondását. Ezt követően elszabadultak a szenvedélyek. A turóci követek vitájától haragos Bercsényi kardjával Rakovszkyra sújtott, Károlyi pedig halálos csapást mért a táblabíró fejére. Közben a „belől álló fegyveres nép [...] kivont szablyákkal” a többi turóci küldöttre rontott. Rakovszky és Okolicsányi menekülni próbált, de az ország sátorát körülvette a fejedelem testőrsége, s „az vitézek rútol megvagdalták”.

Óhatatlanul is felmerül a kérdés, miért kellett meghalnia a turóci követeknek? A válasz banális: rossz időben, rossz helyen, rosszul szóltak! A véres tettet a pillanat hatása alatt követték el, ám az a politikai légkör, amelyben olyan tömegpszichózis alakult ki, amely a fenti eseményekhez vezetett, már nem a véletlen műve volt.

Mint láttuk, Rákóczi és Bercsényi feltett szándéka volt az esküszegő és „alattomban” szervezkedő turóciak megbüntetése. Elgondolkoztató azonban, hogy Forgách Simon tábornaggal ellentétben, nem a hallgatást, hanem a nyilvánosságot választották, az orszá-

⁶⁷ Bercsényi Miklós Rákóczinak, Revőce, 1707. április 10. AR I/V. 390–391. o.

⁶⁸ Bercsényi Miklós Rákóczinak, Beszterce, 1707. április 27. AR I/V. 405. o.

⁶⁹ Bercsényi Miklós Rákóczinak, Revőce, 1707. április 10. AR I/V. 391. o.

⁷⁰ Erre nézve lásd Napló az Ónodi országgyűlésről. In: RTü/2. 311. o.; Diarium Conventus Onodiensis. In: RTü/2. 315–317. o.; Bártfa város követeinek naplója az ónodi országgyűlésről. In: RTü/2. 330–332. o.; *Louis Lemaire*: Beszámoló mindarról, ami a magyarországi háborúban történt az 1705-ös hadjárat kezdetétől 1708 márciusáig. In: RTü/2. 254–257. o.; *Beniczky* 2005. 19–21. o.; *Várady Stenberg* 1968.; *Ottlyk György* önéletrírása. In: *Ottlyk* 1875. 102–103. o.

gos gyűlést. A megelőző hónapok történései igazolják, hogy Rákóczi és legszűkebb kormányzóköre politikai és katonai nyomást kívánt gyakorolni az összegyűlő rendekre a trónfosztás, valamint a háború folytatásához szükséges adózási és pénzügyi döntések meghozatala érdekében.

A turóciak ügye kapóra jött ennek demonstrálására. Leveleik hangneme ugyan elüttött attól, amit Rákóczi megszokott és elvárt, ám haragját, amelynek hangot is adott, a zsarnokság és a jogtiprás vádja váltotta ki. Ráadásul a vármegye, fejedelmi jogkörbe, a külpolitika irányításába szólt bele, amelyet a kor egyetlen szuverén vagy magát annak tekintő uralkodója sem hagyott megtorlás nélkül. Olyat kértek tőle, amely a konföderáció egész politikáját aláasta volna.

A kor uralkodóihoz hasonlóan Rákóczi sem válogatott az eszközökben. Természetéből ugyan hiányzott a despotizmusra való hajlam, ám politikai céljai eléréséhez a meggyőzést s az erőszakot éppúgy alkalmazta, mint a teatrális elemekkel teletűzdelt ékesszólását. Prózáiban fogalmazva, jókor, jól (előkészített) helyen, jó kérdéseket tudott feltenni.

Rozsnyón a szenátus ülésein és Ónod előtt a meggyőzés eszközeit, alkalmazta,⁷¹ az országgyűlésen jelentős szerepet kapott a katonai nyomásgyakorlás eszköze, amelynek végrehajtója a főtiszti kar és a „vitélő rend” volt. A katonaság meghatározó szerepe természetes egy hadban álló országban, de Magyarországon, ahol több mint másfél évszázadig háborúztak a törökkel, az ország- és az országos gyűlések már a megelőző korszakokban is egyre jobban militarizált jelleget öltöttek. A XVII. század közepén sem volt ritka, hogy a vármegyék bandériumai mellett olyan nagyhatalmú főurak, mint például a Batthyányak vagy a Zrínyiek akár több száz fős magánkatonaság élén jelentek meg a diétákon.

Nem volt ez másképp Ónodon sem. Ottlik György, a fejedelem főudvarmesterének feljegyzése szerint a „vármegyék zászlós seregekkel” érkeztek Ónodra.⁷² Köztük volt Turóc vármegye 58 nemesből álló bandériuma is, amelynek zászlaját büntetésként, alig egy hét múlva, állítólag Rakovszky holteste felett szaggatták szét.⁷³

Beniczky Gáspár naplójából tudjuk, hogy Rákóczi az udvari hadak közül a testőrző karabélyos, a székely kopjás és a francia gránátos lovas ezred élén vonult be az országgyűlés táborába, de rendelkezésére állt a palotás ezred is.⁷⁴ A katonaság felvonultatására nemcsak Rákóczi személyének és az országos gyűlés színhelyének biztosítása miatt volt szükség, hanem a fejedelmi hatalmat is reprezentálta. Bár az alakulatok létszámáról csak hézagos adataink vannak, de túlzónak tartjuk azokat a szakirodalmi vélekedéseket, amelyek 10-20 000 fős katonai biztosítást feltételeznek.⁷⁵

⁷¹ A Rozsnyón tartott szenátusi ülésről lásd *Thaly Kálmán: Az ónodi országgyűlés történetéhez*. Sz. 1896 1–22. o. Károlyi a tárgyalásokról tömören csak annyit jegyzett fel naplójában, „nagy dolgok csendességgel folytak”. Gróf Károlyi Sándor önéletírása és naplójegyzetei. Kiadja *Szalay László*. Magyar Történelmi Emlékek. IV. k. Pest, 1865. 176. o.

⁷² *Ottlyk* 1875. 102. o.

⁷³ Okolicsányi Kristófon és Rakovszky Menyhérten kívül a küldöttség tagja volt többek között: Zorkovszky Pál aljegyző, Benický Imre, Eördögh Ádám, Záborsky Pál, Dávid Ferenc és Plathy András. *Kocis* 1978. 276. o.; *Márki* II. k. 24. o.

⁷⁴ *Beniczky* 2005. 15. o.

⁷⁵ A Vissenaque gránátos lovasezred 1707. június 28-án 604, a Zay András vezette testőrző karabélyosok 1707. augusztusában 1016 főt számláltak. Sáros vármegye levéltára közgyűlési iratok (Šariška Župa Kongregačne pisomnosti) Acta Politica 1707. MOL Filmtár C 1533.; MOL RSzlt G 15. 1. doboz fol. 12.

A két turóci követ tragédiája és a vármegye nemeseinek bebörtönzése intő jel volt a többiek számára. A rendek képviselői ezt követően nagyobb ellenállás nélkül megszavazták háború folytatása szempontjából létfontosságú törvényeket, a devalvált rézpénz teljes körű használatát s a vagyoadó kirovásának módját és a Habsburg-ház trónfosztását. Ottlik György a gyűlések hangulatáról és a törvények elfogadásáról visszaemlékezésében úgy vélekedett, hogy „kinek nem is volt ehhez kedve és szíves resolútiója, de cselekedetnek úgy köllött meglenni, amint kívánta a potioritas [a hatalmasság], kiki tartva Rakowszky és Okolicsányi tánczátul.”⁷⁶

Rákóczi bel- és külpolitikai szempontból egyaránt fontosnak tartotta, hogy a „turóci pártütők” megbüntetése a konföderáció tálalásában kerüljön ország-világ elé. Az országgyűlési végzések első artikulusa így nem az elfogadott törvényekkel kezdődött, hanem „Az szövetség megtartásáról, ellene vétőknek pedig büntetéséről s példájáról” szólt, elsőként lépve a propagandaháborúban.⁷⁷

Rákóczinak és kormányzóköreinek sikerült elhallgattatnia az ellenzékét, sőt gátat vetett a Habsburg-udvar azon mesterkedéseinek is, amely minden eszközt megragadott a konföderáció egységének megbontására. Börtönbe vetették a királyi békebiztosokat, „Pál gazdát”, vagyis Okolicsányi Pál és Viza János püspököt. A fejedelem ugyanis jogosan feltételezte, hogy a turóci „lázas” ösztönzője Okolicsányi Pál volt. Nyilvánvaló, hogy a béketárgyalások meghiúsulását követően a bécsi udvar és a királyhoz hű maradt magyar rendek mindent megtettek, hogy a konföderáción belüli ellentéteket tovább élezzék. Törekvésük kezdetben sikerrel járt, hiszen Bécsben már 1706 végén tudni vélték, hogy, a dunántúli és „dunán-inneni” vármegyék egy része, Bercsényi szerint hat-hét vármegye, hajlandók a király által ajánlott feltételekkel megbékélni.⁷⁸ A szervezkedés külföldi szálaait jól mutatja, hogy a memorialis szövege eljutott a korabeli sajtóhoz, s az egyik legtekintélyesebb bécsi újság a *Wienerisches Diarium* azt nyilvánosságra is hozta.⁷⁹

Okolicsányi Kristóf kivégzését követően (június 13.) Bercsényi Révay Imre ezredet az udvari lovas karabélyos ezred egy válogatott különítményével Turócba küldte. Noha az akció elsődleges célja a „megfélemedett” lakosság lecsillapítása volt, de a vizsgálat érdekében lefoglalták a vármegye iratainak egy részét, sőt néhány nemes letartóztatására is sor került. Két nappal a katonai akció elrendelését követően letartóztatták Révay Ferenc turóc vármegyei főispánt is, de Rákóczi hamarosan lehetőséget adott a bűnösök egy részének „megtérésére” is. Platthy Sándor, Beniczky Gábor és Huszár Imre lehetőséget kaptak a rendek, vagyis az „ország” megkövetésére, majd Rákóczitól is bocsánatot nyertek, aki kegyet gyakorolva visszahelyezte őket korábbi tisztségeikbe.⁸⁰

Később a fejedelem igyekezett a vármegye joghatóságát is rendezni. 1707 novemberében engedélyt adott a közgyűlés megtartására, de jogainak helyreállítását a szenátus

⁷⁶ *Otlyk* 1875. 103–104. o.

⁷⁷ *Áldásy* 1885. 133–134. o.

⁷⁸ Georg Stepney jelentése Hága, 1707. január 11. AR II/III. 300–301. o. Rákóczi itt valószínűleg az angol polgári forradalom eseményeire gondolt, amikor számos tanácsurat megöltek, majd a királyt I. Károlyt (1649. január 30.) lefejezték.

⁷⁹ A *Wienerisches Diarium* számainak fénymásolatát Etényi Nóra bocsátotta rendelkezésemre, amit ezúton is köszönök.

⁸⁰ *Áldásy* 1885. 102. o.

december végén a következő országgyűlés hatáskörébe utalta.⁸¹ Addig Révay Gáspár személyében főadminisztrátort nevezte ki a vármegye élére, aki a megyei nemesek által megválasztott (megválasztatott) commissariusokkal intézte az ügyeket.

A megtorlást – köztük Okolicsányi Pál letartóztatását, aki csak 1708. június végén szabadult – a fejedelem jogszerűnek tartotta, sőt mi több, az angol és holland követeknek kifejtette, hasonló eljárásra az angol parlamentben és a „hollandi köztársaságban” is volt példa.⁸²

Közel egy évtized távolából *Emlékiratában* Rákóczi tompítani igyekezett az Ónodon történeteket. Beismerte, s ennek őszinteségében nincs okunk kételkedni, hogy szavai idézték elő a váratlan fordulatot, ám a véres tetteért már tábornokait tette a felelőssé.⁸³ A fejedelem *Emlékiratát* elbukott harcának jogosságát igazolandó, az európai politikai közvéleménynek szánta. Saját helyzetét szilárdnak mutatta azáltal, hogy a szervezkedést egy maroknyi, ráadásul egymással rokonságban lévő nemes akciójaként állította be, egy olyan vármegyében, amely a háború kezdete óta nem látott ellenséget.⁸⁴

A zarnokság vádját azzal hárította el, hogy miután tábornokai eljárásának szabálytalansága megrendítette, tanácsot kért a szenátustól, „folytassuk e a trónfosztás tárgyalását, vagy ne folytassuk, nehogy azt mondhassák: csupán azért történt előbb az öldöklés, hogy a rendek megfélemedjenek és könnyebben hozzájáruljanak a trónfosztáshoz”.⁸⁵ A szenátus pedig egyhangúlag az országgyűlést továbbfolytatása mellett döntött.

A Rákóczi által leírtak a szubjektív elemek ellenére híven tükrözik a korabeli abszolutista hatalomgyakorlás módját. Rákóczi a hatalom s a hadsereg adta nyomásgyakorlás eszközével éppen úgy élt, mint a nagylelkű megbocsátással. Ónodon, a háború folytatásáról s az ahhoz szükséges adóról és pénzről kellett döntenie. Az erről folytatott viták a rendek és fejedelmi hatalom közti összecsapást eredményezték, amely az események kiszámíthatatlan sodrása következtében vérengzésbe torkollott.

Történetírásunk az ónodi országgyűlést a Rákóczi-szabadságharc csúcspontjának tekintti, ám a rendek nyílt ellenállása s annak drasztikus letörése már a politikai válságot jelezte. Okolicsányi Kristóf és Rakovszky Menyhért az abszolutista hatalomgyakorlás áldozatai lettek. A nemesi rend tagjaként kívánták őket felelőségre vonni, etnikai hovatartozásuk, amint ezt a szlovák történetírás hangsúlyozza, ebben nem játszott szerepet, mert a kor ezt a politikai kategóriát még nem ismerte.

⁸¹ *Thaly* 1896. 97–103. o.

⁸² Rákóczi levele az angol és holland követekhez, Terebes, 1707. szeptember 17. AR II/III. 339. o.

⁸³ REml In: AR/III. 395–396. o.

⁸⁴ REml In: AR/III. 396. o.

⁸⁵ Uo.

- Áldásy* 1885. *Áldásy Antal*: Az 1707. évi ónodi országgyűlés története. Budapest, 1895.
- AR I/I. II. Rákóczi Ferenc fejedelem leveleskönyvei 1703–1712. Közli *Thaly Kálmán*. I. k. 1703–1706. Pest, 1873. (Archivum Rákóczi-anum I. osztály: Had- és belügy. I. kötet)
- AR I/IV. Székesi gróf Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi fejedelemhez. 1704–1712. Közli *Thaly Kálmán*. II. köt. 1706–1708. Budapest, 1877. (Archivum Rákóczi-anum I. osztály: Had- és belügy. V. kötet)
- AR II/III. Angol diplomatiái iratok II. Rákóczi Ferenc korára. Közli *Simonyi Ernő*. III. k. Budapest, 1877. (Archivum Rákóczi-anum, II. Rákóczi Ferenc levéltára II. osztály Diplomátia III. kötet)
- AR/III. REml II. Rákóczi Ferenc fejedelem Emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig. (Ford. *Vas István*. A tanulmányt és a jegyzeteket írta *Köpeczi Béla*. A szöveget gondozta *Kovács Ilona*.) Budapest, 1978. (Archivum Rákóczi-anum III. osztály: Írók. II. Rákóczi Ferenc művei. I. kötet)
- Bánkúti* 1991. *Bánkúti Imre*: A kuruc függetlenségi háború gazdasági problémái (1703–1711). Budapest, 1991.
- Beniczky* 2005. II. Rákóczi Ferenc ezertizenkét napja. Beniczky Gáspár fejedelmi titkár diáriuma 1707. május 24 – 1710. február 28. (Az előszót és a jegyzeteket írta *Bánkúti Imre*.) Budapest, 2005. (Rákóczi Források)
- Czigány* 2004. *Czigány István*: Katonai szolgálat és a társadalom militarizációja Felső-magyarországon és a Tiszántúlon, 1600–1660. HK 2004. 4. sz. 1212–1228. o.
- Csepreghy* 1894. *Csepreghy Kálmán*: Az ónodi országgyűlés és előzményei. Budapest, 1894.
- EATK Gróf Esterházy Antal kuruc generális táborigénykönyve 1706–1709. Közli *Thaly Kálmán*. Budapest, 1901.
- Fol folio
- HK *Hadtörténelmi Közlemények*
- Iványi* 1991. *Iványi Emma*: Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681–1713). Budapest, 1991. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, III. Hatóság- és hivataltörténet, 10.)
- k. kötet
- Kočič* 1978. *Josef Kočič*: Príspevok k vzťahu Rákócziho Františka II. Slovensku. *Historicky Časopis*, 1978. 2. sz. 272–282. o.
- Márki* 1909. *Márki Sándor*: II. Rákóczi Ferenc. II. k. 1707–1708. Budapest, 1909. (Magyar Történelmi Életrajzok)
- MHHS XXVII. Történelmi naplók. 1663–1719. Közli: *Thaly Kálmán*. Budapest, 1875. Monumenta Hungariae Historica. Scriptorum, XXVII. k.
- MOL Magyar Országos Levéltár
- MTA Kt. Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára
- Ottlyk* 1875. Felső-ozoróczi és kohanóczi *Ottlyk György* önéletrása. 1663–1711. MHHS XXVII. 1–120. o.

RSzt	Rákóczi-szabadságharc levéltára
RTan	Rákóczi tanulmányok (Szerk. <i>Köpeczi Béla–Hopp Lajos–R Várkonyi Ágnes.</i>) Budapest, 1980.
RTü/1–2.	Rákóczi Tükör. Naplók, jelentések, emlékiratok a szabadságharról. (A kötet anyagát felkutatta, válogatta, szerkesztette, az előszót és a naplórészleteket bevezető kistanulmányokat írta <i>Köpeczi Béla</i> és <i>R. Várkonyi Ágnes.</i> A jegyzeteket írta és a mutatókat összeállította <i>Bánkúti Imre.</i>) Budapest, 1973. I–II. k.
Sz	<i>Századok</i>
<i>Takáts</i> 1941.	<i>Takáts János:</i> Köztcherviselés II. Rákóczi Ferenc korában. Zalaegerszeg, 1941.
<i>Thaly</i>	<i>Thaly Kálmán:</i> Az ónodi országgyűlés történetéhez. I–II. Sz 1896. 1–22., 97–113. o.
TSz	<i>Történelmi Szemle</i>
TT	Történelmi Tár
<i>Várady Sternberg</i> 1968.	<i>Várady Sternberg János:</i> Forgách Simon tábornagy emlékiratai. Sz 1968. 5–6. sz. 1038–1074. o.-
<i>Wellmann</i> 1938.	<i>Wellmann Imre:</i> Az ónodi országgyűlés történetéhez. In: Emlékkönyv Szentpétery Imre születése hatvanadik évfordulójának ünnepeére. Budapest, 1938. 525–571. o.

István Czigány

THE MILITARY AND THE DIET IN ÓNOD

Summary

During the last decades, researchers have pointed out the significance of the issues concerning taxation, financial and military matters, which were discussed in the Diet in Ónod. Military regulations and laws that were enacted in Ónod represented an important stage in the process of the establishment of the independent Hungarian armed forces. For the first time, organisational regulations, directives and laws about the Hungarian military were codified. Although military regulations and laws are means of operating an army, their efficiency is considerably influenced by economic and social conditions, the mentality of soldiers and very much by political circumstances. Military legislation, however, was only one of the issues that were dealt with in relation to the army, as taxation and the circulation of copper money were equally important for those serving in the army.

The representatives of the military did not only speak in defence of their political and economic interests in Ónod, but played a vital role in enforcing the authority of the Prince, too. The events that took place in Ónod truly reflect the way of the absolutist exercise of power in the period. Besides the practice of generous forgiveness, Rákóczi also resorted to making threat by means of his power and the army. In the Diet in Ónod, a decision had to be reached on the continuation of the war, and the taxes and finance it required. The debates on that topic resulted in a conflict between the estates and those in power, until the series of events culminated in a massacre.

Hungarian historiography considers the Diet in Ónod as the peak of Rákóczi's War of Independence, whereas the open resistance of the estates and the way it was crushed already indicated political crisis.

István Czigány

L'ARMÉE ET LA DIÈTE D'ÓNOD

Résumé

La Diète d'Ónod a débattu de nombreuses questions liées à la fiscalité, ainsi qu'aux affaires financières et militaires dont l'importance a été mise en évidence par les recherches des dernières décennies. L'adoption des lois et des règlements militaires transposés en articles de loi à Ónod a marqué une étape importante pour la mise en place des forces armées indépendantes du Royaume de Hongrie. En effet, c'était la première fois que les règlements d'organisation, les instructions et les lois relatifs à l'armée hongroise aient été rassemblés de manière cohérente. Si les règlements et les lois militaires sont des outils pour le fonctionnement de l'armée, leur efficacité dépend fortement des conditions économiques et sociales, de la mentalité des soldats et aussi de l'environnement politique. Toutefois la législation militaire était juste l'une des affaires ayant trait à l'armée, étant donné que la fiscalité et la circulation des monnaies de billon étaient peut-être encore plus importantes pour les militaires.

En plus de défendre leurs intérêts politiques et économiques, les représentants de «l'Ordre des guerriers» ont également joué un rôle important en aidant le prince à imposer sa volonté. Les événements d'Ónod reflètent fidèlement la manière absolutiste de l'exercice du pouvoir de l'époque. Du fait de son pouvoir et du soutien de l'armée, Rákóczi pouvait exercer de la pression, mais aussi accorder généreusement son pardon. A Ónod, il a fallu décider de la poursuite de la guerre, ainsi que des impôts et des autres moyens financiers nécessaires. Les débats menés à ce sujet ont provoqué un conflit entre les Ordres et le pouvoir princier, ce qui a abouti à un carnage dans le tourbillon imprévisible des événements.

Notre historiographie considère la Diète d'Ónod comme l'apogée de la guerre d'indépendance de Rákóczi, alors que l'opposition ouverte des Ordres et son écrasement brutal marquaient déjà une crise politique.

István Czigány

DAS KRIEGSVOLK UND DIE DIÄT VON ÓNOD

Resümee

An der Tagesordnung der Diät von Ónod wurden zahlreiche Fragen im Zusammenhang mit der Steuerzahlung, sowie mit finanziellen und militärischen Angelegenheiten behandelt. Auf die Wichtigkeit dieser wurde die Aufmerksamkeit durch die Forschungen der vergangenen Jahrzehnte gelenkt. Die Festsetzung der Kriegsstatuten im Gesetz und die Verabschiedung der Gesetze in Ónod war eine wichtige Station des Ausbaus der selbständigen Streitmacht des Königreichs Ungarn, da die Organisationsstatuten, -Anweisungen und -Gesetze bezüglich des Kriegsvolks in Ungarn das erste Mal in ein einheitliches System gefasst wurden. Zwar sind die militärischen Statuten und Gesetze Mittel des Betriebs der Armee, aber ihre Effizienz hängt stark von den wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Verhältnissen, der Mentalität der Bewaffneten und nicht zuletzt vom politischen Umfeld ab. Die militärische Gesetzgebung war jedoch nur eine der Angelegenheiten im Zusammenhang mit dem Heer, da die Steuerzahlung und der Kupfergeldverkehr für das Kriegsvolk vielleicht von noch größerer Bedeutung war.

Die Vertreter des Kriegerstandes sprachen sich in Ónod nicht nur in schützender Weise für ihre politischen und wirtschaftlichen Interessen aus, sondern spielten auch in der Geltendmachung des fürstlichen Willens eine wichtige Rolle. Die Geschehnisse in Ónod spiegeln die zeitgenössische

Art der absolutistischen Machtausübung getreu wider. Rákóczi machte vom Mittel der Druckausübung mit Hilfe der Macht und des Heeres genauso Gebrauch, wie von der großzügigen Vergabung. In Ónod musste über die Fortsetzung des Krieges und die dazu notwendigen Steuern und Gelder entschieden werden. Die hierüber geführten Diskussionen führten zum Zusammenstoß zwischen den Ständen und der fürstlichen Macht, der infolge der unberechenbaren Reihe der Ereignisse in einem Blutbad endete.

Unsere Geschichtsschreibung sieht die Diät von Ónod als Gipfel des Rákóczi-Freiheitskampfes an, aber der offene Widerstand der Stände und die drastische Niederschlagung dieses Widerstandes verkündeten bereits die politische Krise.

Иштван Цигань

АРМИЯ И ОНОДСКОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ СОБРАНИЕ

Резюме

На повестке дня Онодского государственного собрания обсуждались многие вопросы, связанные с налогами, финансами и армией. На важность этих вопросов направляли внимание и исследования последних десятилетий. Принятие военных уставов и законов, сформулированных в Оноде, послужило важным этапом в строительстве самостоятельной армии Венгерского Королевства, ибо впервые были сформулированы в единой системе касающиеся венгерского воинства организационные боевые уставы, наставления и законы. Хотя военные уставы и законы являются средствами функционирования армии, но их эффективность во многом зависит от экономических и общественных отношений, от менталитета личного состава и не в последнюю очередь от политического окружения. Однако военное правотворчество было всего лишь одним из составляющих, связанных с армией компонентов, так как взимание налогов и оборот медных денег считались, пожалуй, еще более важными для действующей армии.

Представители „воинствующего рыцарского сословия“ подняли голос не только в защиту своих политических и экономических интересов, но они играли важную роль и в осуществлении воли князя. Происшедшее в Оноде правдиво отражает способ осуществления абсолютистской власти того времени. Ракоци одинаково умел пользоваться как средствами насилия, предлагаемыми армией, так и милостью великодушного прощения. В Оноде надо было принять решение о продолжении войны, и о необходимых для этого налогах и деньгах. Проходившие об этом споры приводили к столкновениям между сословиями и княжеской властью, которые вследствие непредвиденного течения событий заканчивались кровавыми столкновениями.

Наша историография рассматривает государственное собрание в Оноде кульминационным пунктом освободительной борьбы Ракоци, но открытое противостояние сословий и грубое его подавление уже обозначали политический кризис власти.